

- Håkansson, A. (1992): *Konsten att vinna ett val. En studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunalvalet 1988*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Katz, R.S. och Mair, P. et al (1992): The Membership of Political Parties in European Democracies, 1960-1990. *European Journal of Political Research* 1992: 2, s. 329-345.
- Partimedlemmar. Riksdagens utredningstjänst 1994-07-13 respektive 1994-10-04.
- Petersson, O. Westholm, A. och Blomberg, G. (1989): *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.
- Przeworski, A. (1985): *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, A. och Sprague, J. (1986): *Paper Stones. A History of Electoral Socialism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Förtroendevald på 90-talet. Utmaningar och möjligheter. *SOU* 1989: 108.
- Sydsvenska Dagbladet* 1992-11-27 och 1994-09-23.
- Uppgifter från forskningsprojektet Kommunala valvindar. Statsvetenskapliga institutionen, Lunds Universitet.
- Westerståhl, J. och Johansson, F. (1981): Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse. *Ds Kn* 1981: 12.

Partikrisen, den nya politiken och den nya högern

I en elementär lärobok i komparativ politik (Hague m fl 1992) listas de politiska partiernas funktioner:

- För det första hävdar författarna, fyller partierna en funktion som en kanal för ömsesidig information både uppåt och nedåt.
- För det andra ska partierna fylla funktionen att aggregera intressen.
- Inom det beslutsfattande systemet engageras partierna i genomförandet av kollektiva mål.
- Vidare är partierna viktiga för rekrytering och socialisation av politiska eliter.
- Slutligen är partierna som författarna uttrycker saken "the objects of powerful emotional attachment".

Det har under en följd av år framkommit data, som tyder på att partierna har svårt att fylla dessa funktioner. Maktutredningens medborgarundersökning (Petersson m fl 1989) visade, att medborgarnas administrativa kompetens stadigt ökat i ett 20-årsperspektiv. Olika former av politiskt deltagande hade också ökat – det gällde såväl individuell opinionsbildning som deltagande i demonstrationer och manifestationer. Däremot hade deltagandet i form av partiaktivitet inte ökat, utan stagnerat. När folket blev alltmer kompetent och aktivt minska-

de partiernas andel av den totala aktiviteten och därmed deras roll för intresse- och informationsöverföringen.

När det gäller den andel av medborgarna som i intervjuundersökningar förklarar sig villig att åta sig kommunala förtroendeuppdrag, så är den i huvudsak konstant. Kommunaldemokratiska forskningsgruppen (Wallin m fl 1981) konstaterade 1979 att 15 procent var uppdragsvilliga. I förtroendeuppdragsutredningens undersökning 1988/89 (SOU 1989:108) fanns 17 procent uppdragsvilliga och i 1991 års medborgarundersökning inom forskningsprogrammet Demokrati i förändring¹ var andelen 14 procent. Däremot ökar avhoppsfrekvensen bland dem som valts in. Förtroendeuppdragsutredningen konstaterade att avhoppsbägenheten ökade under 1980-talet från omkring var fjärde till ungefär var tredje.

Om vi slutligen vänder oss till vad läroboksförfattarna kallade "emotional-attachment" är problemen uppenbara. I 1991 års kommunalmedborgarundersökning ställdes frågan om medborgarnas förtroende för elva samhällsinstitutioner. Den absoluta bottenpositionen intogs av "de politiska partierna": 49 procent av de svarande uppgav att de hade litet förtroende för de politiska partierna. För att få något att jämföra med, kan nämnas, att den genomsnittliga andelen misstroga för de övriga tio sam-

hällsinstitutionerna var 27 procent. I Anders Håkanssons (1994) studie av väljare i Malmö samma år var motsvarande andel 42 procent för partierna och 34 procent i genomsnitt.

I de årliga SOM-undersökningarna i Göteborg har förtroendefrågan inte ställts med partierna som objekt. Däremot har man frågat efter förtroendet för riksdag och regering. Trenden är i båda avseendena klart negativ. Ett balansmått beräknat som skillnaden mellan andelen förtroendefulla och andelen misstroga minskar för riksdagen från +32 år 1986 till -11 år 1992. För regeringen är motsvarande utveckling från +36 till -19 (Elliot 1993).

Data tyder alltså på svårigheter för partierna att fylla sina intresseöverförande, rekryterande och emotionella funktioner. Data tyder också på att läget förvärras. Det synes inte orimligt att tala om ett partiväsende i kris.

Diagnosen: New Politics eller New Right?

Om det nu är så, är detta ett svenskt eller ett internationellt fenomen? Vid en genomgång av de "traditionella" partiernas valresultat i 14 västeuropeiska länder under en period från början av 60-talet till början av 90-talet kunde det konstateras, att de traditionella partiernas andel av rösterna minskade i samtliga länder. I genomsnitt var minskningen 11 procentenheter, och det kunde konstateras, att Sverige med en 20-procentig minskning efter Belgien låg i topp i ligan (Mair 1993).

I diskussionen om förklaringar till de traditionella partiernas minskande anslutning har de med varandra relaterade begreppen "postmaterialism" och "new politics" förts fram. Med postmaterialism avses nya värderingsmönster framförallt bland den välutbildade ungdomen: industrisamhällets värden och motsättningar – tillväxt och fördelning av materiella tillgångar har blivit relativt oviktiga. I stället träder miljöfrågorna, kulturella och sociala värden, kvinnokampen och fredsfrågorna i förgrunden. Dessa nya värden främjas ofta i nya politiska former: partier, intressorganisationer och det representativa systemet förlorar mark till aktionsgrupper, demonstrationer och manifestationer. I "new politics" dominerar de

postmateriella värdena. I "old politics" dominerar industrisamhällets materiella värden (se t ex Bennulf 1994).

Resultat och tolkningar pekar på att det är något som är i kris i den västeuropeiska politiken, och kanske särskilt i konungariket Sverige. Men vad som är i kris är mindre tydligt. Svaret har hittills varit att det är *partiväsendet* som är i kris. Men det rätta svaret kan lika gärna vara snävare, som vidare. Om vi istället uppfattar situationen så, att det är det *etablerade partiväsendet* som är i kris, så gör vi en snävare tolkning. I det etablerade partiväsendet har avlagringarna av det preindustriella och det industriella samhället stelnat. Dessa strukturer förmår inte handskas med det postindustriella samhällets problem och motsättningar. Som nya strukturer växer den postmaterialistiska "new politics" fram.

Men vi skulle också kunna göra vidare tolkningar: Partisystemets kris är ett uttryck för en kris för *välfärdsstaten* och/eller en kris för den *representativa demokratin*. Det är inte "new politics" som ska avlösa den gamla politiken utan det är "the new right" – den nya höger – med nedrustning av välfärdsstaten, återgång till nattvaktarstaten, marknadisering och privatisering som ska avlösa den gamla politiken. I välfärdsstaten och i den representativa demokratin har partiväsendet spelat en central roll. I nattvaktarstaten och i det marknadiserade och individualiserade samhället finns ingen sådan roll för de politiska partierna (se t ex Olsen 1991).

Det finns alltså flera olika tolkningar av samma data, men i huvudsak tycks tolkningarna smälta ihop till två huvudkategorier. Partiväsendets förfall kan antingen ses som ett uttryck för postmateriell ny politik eller nyhögerens marknadsliberalism.

Recepten: Nya demokratiska strukturer eller marknadslösningar?

På samma sätt tycks recepten också kunna reduceras till två huvudkategorier: I den ena föreslås och genomförs en rad olika arrangemang för medborgarinflytande, väl inom det politiska styrsystemets ram, men utan med-

verkan av partierna. Till sådana arrangemang hör till exempel byutvecklingsprojekt i glesbygden. Så här säger Engvar Arvidsson, ordförande i byutvecklingsprojektet i byn Knafoten i Lycksele kommun:

Jag har aldrig hållit ett politiskt möte i Knafoten och kommer aldrig att göra det. Det är dödfött att driva byutveckling genom en politisk organisation ... Demokratin stärks när man kan engagera människor i närmiljön. Har jag ett partimöte kommer tio personer. Ordnar intresseföreningen medlemsmöte kommer kanske närmare hundra. (KommunAktuellt 4/1994)

Surahammars innovation med kommunbemyktige kan ses som ett försök att skapa nya arenor för kontakt mellan kommuninvånarna och det politiska systemet, uppgifter som partierna anses ha misslyckats med (se tex Montin 1993). På samma sätt kan lokaldemokratikommitténs förslag om utvidgade möjligheter att anordna folkomröstningar och brukarinflytandeorgan betraktas som försök att skapa nya kanaler mellan medborgarna och det politiska systemet, där just partiernas roll tonas ned (SOU 1993:90).

Ändå håller sig dessa anordningar – byutvecklingsprojekten, kommunbemyktige, folkomröstningar och brukarinflytande – inom det demokratiskt-politiska systemets ramar. Man har uppfattat att en del av systemet inte förmår att klara av sina funktioner och man försöker skapa nya demokratiska strukturer² som bättre klarar detta.

Annorlunda är det med marknadslösningarna, som kan ses som den andra huvudkategorin av lösningsförslag. Som kund på marknader för offentlig service utövar medborgaren samma makt och inflytande som kunder på andra marknader. Marknadslösningarna kan ta sig olika uttryck men mest utpräglat som ersättning för det demokratiska systemet framstår väl ändå kundvals- och servicecheckmodellerna. När det gäller vad en del teoretiker kallar "specificeringsfunktionen", dvs att ange vem som skall producera vilken service, och vilka olika egenskaper denna service ska ha, flyttar denna funktion från det demokratis-

ka styrsystemet till marknaden (se tex Bailey 1993).

Diagnos, recept och biverkningar

Det ligger nära till hands att förknippa de båda vanligen förekommande diagnoserna med de båda vanligen förekommande recepten. Om diagnosen är att partiväsandets förfall är ett uttryck för välfärdsstatens och den representativa demokratins kris – dvs nyhögerdiagnosen – skulle det ligga nära till hands, att välja marknadsreceptet.

Om diagnosen istället är att partiväsandets sönderfall beror av postmaterialismen och "new politics" vore kanske byutvecklingsprojekt, kommunbemyktige, folkomröstningar och brukarinflytande lämpliga mediciner.

Nu är jag inte övertygad om, att det alltid finns en sådan klar koppling mellan diagnos och recept. I praktiken kan det nog vara så, att såväl nyhöger- som nypolitik-lösningar förespråkas av anhängarna av vitt skilda tolkningar av vad som händer. Det reser naturligtvis i så fall intressanta frågor: Vilka blir konsekvenserna om vi föreskriver marknadslösningar för de trots allt på kollektiva lösningar inriktade postmaterialisterna? Vilka blir konsekvenserna om vi föreskriver medverkan i brukarstyrelser för de på skattetryck och offentlig sektor hjärttrötta nyliberalerna?

En annan grupp av frågor som kan väckas, och som jag bara ska antyda är, vilka biverkningar respektive medicin kan tänkas ha? Jag har i ett annat sammanhang visat att marknadsiseringen av kommunerna leder till minskande representativitet, vilket i sin tur kan hota det demokratiska systemets legitimitet (Bäck 1993). Finns det i såväl ett system uppbyggt på ett ganska individualiserat gräsrotsinflytande som i ett marknadsiserat system den förändringspotential, som det klassiska demokratiska system baserat på de politiska partierna trots allt kunnat uppvisa. Det är ändå i och med nyttjande av detta system som välfärdsstaten byggts upp. Det är faktiskt i och med nyttjande av detta system som man försöker åstadkomma ett nyliberalt systemskifte. Blir gräsrots- eller marknadsdemokratierna ett slags förval-

tande demokratier istället för den förändrande demokratin?³

Henry Bäck

Noter

1. Undersökningsresultaten är inte publicerade. Undersökningens frågeställningar och uppläggning redovisas i Bäck och Johansson (1993) samt i Johansson m fl (1993).
2. Wahlberg m fl (1994) myntar termen "new democratic structures" för sådana nya arrangemang, som håller sig inom den demokratisk-byråkratiska styringskedjans ramar.
3. I Storbritannien har saken ställts på sin spets genom den genomgripande avlövnningen av kommunernas traditionella funktioner. Brittiska kommunalforskare har allt oftare ansett sig tvungna att driva en argumentation för politik. Se t ex Stoker (1994) och Clarke och Stewart (1991).

Referenser

- Bailey S, 1993, *Framtiden för Storbritanniens kommuner: Från styrelse till styrelseskick*, Stockholm: Stockholms Universitet, Institutet för kommunal ekonomi
- Bennulf M, 1994, *Miljöopinionen i Sverige*, Lund: Dialogos
- Bäck H, 1993, *Hur många och hurudana? Om organisationsförändringar, politikerantal och representativitet i kommunerna*, Stockholm: Stockholms Universitet, Institutet för kommunal ekonomi
- Bäck H, Johansson F, 1993, 'Medborgarna och politikerna' i Gustafsson G (red) *Demokrati i förändring. Svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället*, Stockholm: Publica
- Clarke M, Stewart J, 1991, *Choices for Local Government for the 1990's and beyond*, Harlow: Longman
- Elliot M, 1993, 'Medborgerlig tillit och misstro: Om samhällsförtroende i kristider' i Holmberg S och Weibull L (red) *Perspektiv på krisen*, Göteborg: Göteborgs Universitet, SOM-institutet
- Hague R, Harrop M, Breslin S, 1992, *Comparative Government and Politics: An Introduction*, London: Macmillan
- Håkansson A, 1994, 'Det kommunala valresultatet i Malmö' i Bäck H och Håkansson (red) *Väljare i kommunalvalet. Om missnöje, misstroende och politisk kultur*, Stockholm: SNS förlag
- Johansson F, Lorentson L O, Strömberg L, 1993, *Kommunmedborgarundersökningen 1991. Undersökningsdesign, urval, datainsamling, marginalförändringar och bortfall*, Göteborg: Göteborgs Universitet, Statsvetenskapliga institutionen
- KommunAktuellt* nr 4/1994 '90-talets byapolitik: Lyftet i Knaften'
- Mair P, 1993, 'Myths of Electoral Change and the Survival of Traditional Parties - The 1992 Stein Rokkan Lecture' *European Journal of Political Research* Vol 24 No 2
- Montin S, 1993, *Radikala organisationsförändringar i kommuner och landsting*, SOU 1993:73
- Olsen JP, 1991, 'Rethinking and Reforming the Public Sector' Bergen: LOS-senteret
- Petersson O, Westholm A, Blomberg G, 1989, *Medborgarnas makt*, Stockholm: Carlsson
- Stoker G, 1994, *The Role and Purpose of Local Government*, London: Commission for Local Democracy
- SOU 1989:108 *Förtroendevald på 90-talet. Utmaningar och möjligheter. Betänkande från förtroendeuppdragsutredningen*
- SOU 1993:90 *Lokal demokrati i utveckling. Slutbetänkande av lokaldemokratikommittén*
- Wahlberg M, Taylor K, Geddes M, 1994, 'Enhancing Local Democracy. Research Report for the Local Government Management Board' Coventry: Warwick Business School, The Local Government Centre
- Wallin G, Bäck H, Tabor M, 1981, *Kommunalpolitikerna. Rekrytering - arbetsförhållanden - funktioner. Del 1*, Ds Kn 1981:17 Stockholm: Kommundepartementet

Genmäle på en granskning

Ole Elgström utlovar i sin granskning av min avhandling *Brobygge eller blockbildning? De*

norska och svenska utrikesledningarnas säkerhetspolitiska föreställningar 1945-1948 både "ris och ros". (*Statsvetenskaplig Tidskrift* 1994:3 s. 300). Av detta blir ca. 440 rader ris och drygt nio(!) rader ros. Elgström är kritisk